

KAPITALNO DJELO ALOJZA JEMBRIHA

Kajkavski filološki ogledi: prinos povijesti hrvatske književnosti i jezika.
Hrvatska udruga *Muži zagorskoga srca*. Martinišće, Zabok, 2023., 1167 str.

Martina Horvat, Zagreb

Knjiga *Kajkavski filološki ogledi: prinos povijesti hrvatske književnosti i jezika* Alojza Jembriha izdana je u povodu 75. obljetnice autorova rođenja. Kako doznajemo iz uvodnoga dijela, sastoji se od niza radova nastalih u posljednjih dvadesetak godina pisanih pretežito za znanstvene skupove i različite prigode, a objavljeni su u znanstvenim časopisima i zbornicima te kao pogovori u pretiscima kajkavskih knjiga od 16. do 19. stoljeća koje je autor priredio za tisak. Prevladavaju nepoznate ili slabo poznate kajkavske književno-jezične teme, a autor na početku knjige naglašava da knjiga možda naizgled korespondira s knjigom *Na izvorima hrvatske kajkavske književne riječi* (1998.) u odabiru tema, ali da je korpus posve različit i temeljen na izvornim tekstovima kao i spomenuta knjiga.

Kajkavski filološki ogledi podijeljeni su u pet cjelina. S obzirom na stoljeće kojemu tematika rada pripada iščitavamo četiri naslova, a knjigu zaključuje posljednje, peto poglavlje naslovljeno *Actualia*. Na kraju knjige nalazi se bibliografija znanstvenih, stručnih i drugih radova Alojza Jembriha zabilježenih kronološkim redoslijedom prema godištu izdavanja počevši od 1974. zaključno s 2023. godinom, a u dodatku se mogu naći razni zanimljivi slikovni prilozi. Knjiga sadržava i tekst recenzija koje su pisali prof. emer. Stjepan Hranjec te prof. dr. sc. Mario Grčević, kao i pozdravni govor prof. dr. sc. Ivana Šestaka pri otvaranju 21. znanstvenoga skupa s međunarodnim sudjelovanjem *Kajkavski jezik, književnost i kultura kroz stoljeća* u Tjednu kajkavske kulture koji je tradicionalno održan u Krapini, 5. rujna 2022. u povodu proslave 75. obljetnice života autora ove knjige.

Prvo je poglavlje knjige naslovljeno *16. stoljeće*, a otvara ga rad posvećen Antunu Vramcu (o. 1538. – 1588.), kajkavskome piscu koji je djelovao u

Zagrebačkoj biskupiji kao prvi teološki pisac tridentskih smjernica, točnije njegovoj *Postilli* (1586.). Autor u radu naslovljenu *Antun Vramec – prvi hrvatski pisac u Zagrebačkoj biskupiji na tragu tridentskih smjernica* ističe kao novost Vramčev autograf koji je ostavio u jednoj latinskoj inkunabuli tiskanoj 1496. godine: *Aristoteles Opera*. Osim njega, Jembrih je u članku popisao i ostale Vramčeve autograde koji su danas pohranjeni u knjižnicama u Hrvatskoj i dominikanskoj knjižnici u Beču.

Još o početcima tiskanih kajkavskih knjiga u 16. stoljeću naslov je drugoga rada, a zapravo je Jembrihov osvrt na knjigu Matije Murka *Die Bedeutung der Reformation und Gegenreformation für das geistige Leben der Südslaven* (1927.). Pokušavajući ispraviti neke eventualno netočne podatke, a imajući pritom na umu da su u međuvremenu dostupna i nova saznanja o navedenoj tematici, autor među ostalim opovrgava Beličevu hipotezu o ovisnosti kajkavskoga književnog jezika o jeziku protestanata (str. 54). Jednako tako opovrgava i Murkovu tvrdnju da su prve tiskane kajkavske knjige nastale pod utjecajem protestantskih tiskanih knjiga u Urachu, kao i da je Antun Vramec pripadao protestantskom krugu.

Vramca tematizira i članak naslovljen *Mađarska i hrvatska povijest kroz stoljeća u ljetopisnim zapisima Vramčeve (1578.) i Vitezovićeve Kronike (1696.)*. Riječ je o prvom povijesnom djelu Antuna Vramca, a za cilj ima pokazati što je i kako Vitezović preuzimao iz Vramčeve *Kronike*, što je jako korisno jer se iz navedenih usporedaba može pratiti jezični razvoj hrvatskoga jezika Vramčeva i Vitezovićeva doba.

Poglavlje završava radom naslovljenim *Lik Sv. Jeronima u Vramčevoj Postilli (1586.) i drugi o njemu*. Autor nastavlja tematski niz o Antunu Vramcu, a, kako i sam recenzent emer. prof. S. Hranjec kaže, vrijednost rasprave je u tome što će čitatelj na jednom mjestu naći prikaz mitova o legendi sv. Jeronima koji je navodni tvorac glagoljice (str. 1125). Jembrih u spomenutom radu donosi dijakronijski prikaz takva mita, kao i znanstveno neutemeljene tvrdnje o njemu.

Naziv je drugoga poglavlja knjige *17. stoljeće*, a Jembrih ukazuje na sve aspekte koji su vezani uz obitelj Zrinski. Cjelinu autor otvara člankom pod naslovom *Kriposti Ferdinanda II.* (1640.) u adaptaciji Jurja Rattkaya. Navodeći nekoliko podataka o Jurju Rattkayu, autor navodi da je djelo pisano *slovinским*, odnosno hrvatskim jezikom, točnije jezikom tzv. zrinsko-frankopanskoga književno-jezičnoga kruga. Budući da je djelo pisano uglavnom kajkavskim izričajem, Rattkay ulazi u krug kajkavskih pisaca 17. stoljeća. Jembrih se dotiče u radu i Lehfeldtove studije o Rattkayevim *Kripostima* jer je njezina vrijednost u otkrivanju načina Rattkayeva prevođenja iz latinskoga izvornika.

Juraj Habelić u svjetlu Zerczala Marianzskoga (1662.) drugi je Jembrihov članak koji tematizira 17. stoljeće, a autor nam nakon nekoliko važnijih informa-

cija o Habdelićevu životu i djelu donosi sadržaj *Zerczala Marianszkoga* (1662.), kao i neslaganja oko žanrovske pripadnosti navedenoga djela zaključivši da djelo pripada moralnodidaktičkoj prozi, odnosno žanru propovijedi, kao što je i Zvonimir Bartolić istaknuo. Osim toga, Jembrih se u članku dotiče i Habdelićevih životnih opisa u navedenom djelu, kao i njegovih jezičnih promišljanja, ali i Habdelićevih djela u Jagićevim promišljanjima (1904. i 1910.) zaokruživši rad podacima o jezičnim obilježjima i slovopisu u Habdelićevu *Zercalu*, ali i posvetom Nikoli Erdödyju.

Članak pod naslovom *Pogodbe/ugovori na kajkavskom jeziku iz 17. stoljeća za izvođenje radova u isusovačkoj crkvi sv. Katarine na Griču u Zagrebu* sadržava dvanaest tekstova pogodbi/ugovora prepisanih suvremenom hrvatskom latinicom, a popraćenih bilješkama. Tekstovi se uglavnom odnose na obnovu isusovačke crkve sv. Katarine na Griču na Gornjem gradu, a usto Jembrih posebno ističe vrijednost tekstova s obzirom na kajkavsku terminologiju u graditeljstvu.

Pušlec cvjetja duhovnoga skup spravljen (1678.) *molitvenik za Bratovštinu sv. Barbare u Brdovcu* predmet je analize sljedećega Jembrihova rada u kojem autor donosi informacije o sadržaju molitvenika, ali i o izvorima i paralelama s izvorima te o prilagodbi pojedinih molitava ženskomu recipijentu. Tekst zaokružuje slovopisnim i jezičnim obilježjima navedenoga teksta, a smatra i da bi autor molitvenika mogao biti Baltazar Milovec.

Jembrihov članak *Molitvenici dviju Katarina Frankopan/Zrinski (1560. i 1661.) u suodnosu s molitvenikom* Pobožne molitve (1678.) govori o tri Katarine iz obitelji Frankopan koje su udajom ušle u obitelj Zrinski. U članku se dotiče molitvenika *Raj duše* (1560.), molitvenika *Putni tovaruš* (1661.), molitvenika *Dvojdušni kinč* (1661.) te molitvenika *Pobožne molitve* (1678.) smatrajući ih bogatim vrelom za jezična istraživanja u kontekstu povijesti hrvatskoga jezika.

O obitelji Zrinski govori i rad na temu *Zašto zrinsko-frankopanski književno-jezični krug?* Jembrih smatra kako je to ispravniji naziv za ozaljski krug jer se tim nazivom apostrofiraju književnici okupljeni oko Petra Zrinskoga i Frana Krste Frankopana, a u radu se donosi i nekoliko pisama koja su nastala prije spisateljske aktivnosti zrinsko-frankopanskoga kruga, a koja potvrđuju jezik koji ćemo uočiti u kasnijim književnim tekstovima zrinsko-frankopanskoga kruga.

Slijedi članak naslovljen *Pisma Zrinskih kao ogledalo njihova gospodarskoga života*. Autor donosi pisma, isprave i darovnice iz obitelji Zrinski. Ona oslikavaju gospodarsku sliku njihova života, ali i hrvatski jezik za koji Jembrih kaže da bi danas bio hrvatski standard da P. Zrinski i F. K. Frankopan nisu smaknuti 1671. godine (267. str.). U radu se donose i podatci o upravitelju primorskih imanja Zrinskih, Juliju Čikulinu.

Cjelinu 17. stoljeće zaokružuje tematski niz o obitelji Zrinski i nosi naslov

Hrvatska kajkavska književnost u doba Zrinskih. Sumirajući djela pisana kajkavskim, odnosno *horvatskim* književnim jezikom, zamjetno je da je uglavnom riječ o djelima vjersko-duhovnoga sadržaja (propovijedi, duhovno-asketska djela, hagiografska djela, katekizamska djela, liturgijska djela, polemička djela, duhovno pjesništvo i himnodija te djela za razne pobožnosti). Osim toga, dio djela je prav-noga, povijesnoga, epskoga i leksikografskoga sadržaja. Jembrih u radu donosi i kronološki slijed 20 tiskanih djela na *horvatskome* (kajkavskome) jeziku, ali spominje i one pisce koji su svoja djela posvetili jednome od članova obitelji Zrinski (B. Karnarutić, D. Zlatarić, J. Rattkay, F. Glavinić itd.). Rad završava podacima o spominjanjima članova obitelji Zrinski u Vramčevoj (1578.) i Vitezovićevoj (1696.) *Kronici*.

Treća je cjelina naslovljena *18. stoljeće* i obuhvaća tematski različite radove, a svjedoči da je navedeno stoljeće bilo najplodnije u životu kajkavske književnosti. Započinje člankom *Još o Gatalici za čas kratiti grofice Katarine Zrinske*. U radu se donosi opis rukopisa gatalice, kao i opis Sibilâ. Gatalica (1640.) je služila isključivo za društvenu igru u obitelji Zrinski pa je razumljivo da u prvome planu nije poetsko-umjetnički izraz, nego šala, ironija i zabava, a na jezičnome planu autor napominje da prevladava čakavica u fonetici, a kajkavica u leksiku.

Syntaxis Ornata Usum Croaticae Juventutis Accomodata (1747.) školski je udžbenik latinskoga jezika u zagrebačkoj isusovačkoj gimnaziji i tema je drugoga članka spomenute cjeline. Jembrih analizira udžbenik na strukturnoj, sadržajnoj i jezičnoj razini. Zaključuje da je njegova svrha bila dvostruka: osim što je bio određen za učenje latinskoga jezika, posebice njegove stilističke strane, poslužio je i kao udžbenik stilistike hrvatskoga jezika kajkavske književne osnove 18. stoljeća.

Radom pod naslovom *Najstarija tiskana Horvatska aritmetika* (1758.) autor tematizira prvi hrvatski matematički priručnik. U prvome dijelu članka Jembrih navodi osnovne podatke iz literature o Mihalju Šilobodu-Bolšiću (1724. – 1787.), autoru prve hrvatske aritmetike. Nakon toga donosi slovopisnu i jezičnu analizu *Horvatske aritmetike*, a kraj je rada rezerviran za analizu predgovora iz spomenute knjige. Zaključno, važna je činjenica što je prva knjiga matematičkoga sadržaja pisana kajkavskim književnim jezikom i stoga što se u njoj prvi put pojavljuje velik broj matematičkih termina, ali i zbog popularizacije matematičkih znanja.

O doprinosu zagrebačkih kapucina govori Jembrihov rad naslovljen *Doprinos zagrebačkih kapucina kajkavskoj književnosti u 18. stoljeću*. Autor se osvrće na one pisce koji su svojim djelom ostavili vidljiv trag u kajkavskoj pisanoj i tiskanoj književnoj riječi s osobitim osvrtom na dvojicu znamenitih zagrebačkih kapucina koji zauzimaju posebno mjesto u bogatoj kajkavskoj književnojezičnoj produkciji – Štefan Zagrebec (1669. – 1742.) i Gregur Kapucin (1734. – 1812.). Nakon

osnovnih podataka o navedenim kapucinima Jembrih analizira njihova važnija djela, a članak uokviruje osvrt na rad još jednoga kapucina – fra Pashazija Severinca (1746. –1787.), također zagrebačkoga kapucina.

Idući je članak naslovljen *Molitvenik Zadnja volja... Štefana Zagrebca* u kojem autor donosi osnovne podatke iz životopisa zagrebačkoga kapucina, a potom analizira molitvenik u kontekstu hrvatskih molitvenika općenito, a dotiče se i analize na strukturnoj, sadržajnoj i jezičnoj razini. Budući da su u NSK u Zagrebu pohranjena dva izdanja *Zadnje volje*, autor je priredio za pretisak oba izdanja (2019.), prvo (1723.) u originalu, drugo izdanje (1724.) u originalu i suvremenoj latiničnoj transkripciji. Drugo je izdanje posebno zanimljivo po tome što sadrži rukopisni umetak teksta koji se po jeziku razlikuje od izvornika. Analizirajući taj rukopisni umetnuti tekst, Jembrih napominje da je rukopis nastao na prostoru na kojemu se dodiruju čakavski i kajkavski.

Rad pod naslovom *Lik carice Marije Terezije u propovijedi Gregura Kapucina* (1781.) autor analizira isprva na sadržajnoj razini Kapucinove propovijedi, a nakon osvrta na pozitivne učinke vladavine M. Terezije za Hrvatsku, Jembrih proučava jezična obilježja propovijedi s osobitim osvrtom na slovopis. Članak zaključuje biografijom i bibliografijom G. Kapucina.

Članak Horvaczko *Evangyelye (1732.) u odnosu na kajkavske svete Evangeliume (1651., 1694. i 1730.)* proučava prvi evanđelistar za Hrvate u zapadnoj Ugarskoj u suodnosu prema kajkavskim evanđelistarima. Popisujući sadržajne podudarnosti i razlike, rad dokazuje jezična podudaranja u svim trima izdanjima *Evanđelja*, međutim, analiza je pokazala da je *Horvacko evanđelje (1732.)* namijenjeno publici koja je čakavsko-ikavska što se podudara s današnjim gradišćanskim Hrvatima kod kojih je 80 posto čakavska govorna ikavica, napominje Jembrih (str. 451).

Posebno mjesto u kajkavskoj književnosti 18. stoljeća zauzima Hilarion Gašparoti (1714. – 1762.) koji je tema idućega članka naslovljena *Hilarion Gašparoti i njegov Cvet sveteh*. Autor napominje da naziv *kajkavski jezik* nije bio ustaljen u pisaca toga doba pa Gašparoti rabi pridjev *slovenski*. Osvrćući se na dosad nepoznatu Gašparotijevu posvetu iz spomenutoga *Cveta* i predgovore, Jembrih donosi i moguće Gašparotijeve izvore, kao i izbor iz djela koji je predodčen u suvremenom hrvatskom prijevodu s Jembrihovou željom da potakne čitatelja „da se vrati Hilarionu Gašparotiju i mirisu njegova *Cveta svetih*” (str. 487).

Franjo Gluščić (1689. – 1758.), svećenik Zagrebačke metropolije, tema je članka pod naslovom *Franjo Gluščić u Gašparotijevom Cvetu sveteh (1761.)*. Kako kaže Jembrih, već u predgovoru na početku 4. knjige *Cvet sveteh* upućuje se na propovijed koju je izrekao pavlin H. Gašparoti nad ukopom bednjanskoga župnika F. Gluščića. Jembrih analizira spomenutu propovijed na sadržajnoj razini u

kontekstu baroka u kojemu je knjiga nastala.

U članku *Juraj Mulih i Regule dvorjanstva ili pravila za lijepo vladanje (prvi hrvatski bonton iz 1742. i 1744. godine)* autor analizira neke zanimljivije dijelove prvoga hrvatskoga bontona posebno se dotičući i danas aktualne teme odnosa starih i mladih. Juraj Mulih (1694. – 1754.) je pred sobom, kazuje nam Jembrih, morao imati neki latinski predložak jer su u ono doba, u 17. i 18. stoljeću, takvi tekstovi bili uobičajeni. Nakon kraćih napomena o transkripciji u članku se nalaze i zanimljiviji ulomci iz bontona. Tekst zaokružuje kraći glosarij koji je sastavio A. Jembrih uz napomenu da su Mulihova djela ekscerpirana za izradbu *Rječnika hrvatskoga kajkavskoga književnoga jezika* koji se izrađuje u Institutu za hrvatski jezik i jezikoslovlje, a objavljen je do 15. sveska zaključno s natuknicom *spodeļavati*.

Nikola Plantić (1720. – 1777.) autor je rukopisne gramatike, što doznajemo iz rada pod naslovom *Plantićeva latinsko-hrvatska gramatika (rukopis, II. dio, 1774.)*. Nakon osnovnih podataka iz Plantićeva života Jembrih nam donosi i legendu o kralju Nikoli koja se počela primjenjivati na Plantića. Rukopisna gramatika nastaje u vrijeme kad je ukinut isusovački red (1773.). Unatoč odobrenju prijevoda gramatike za tisak, dolazi dopis s napomenom da se knjiga ne tiska dok se ne prihvati novi nastavni plan. Kako je tek 1777. stupio na snagu novi školski program *Ratio educationis*, ne zna se što se dalje događalo s prijevodom, jedino što znamo jest da je ostala u rukopisu na koji svoju pozornost usredočuje Jembrih. Nakon kraće analize sadržaja u članku se razmatra o gramatičkome nazivlju u Plantićevu prijevodu i o grafiji kajkavskoga dijela u latinsko-hrvatskoj gramatici koja u povijesti ostaje zabilježena kao „prvi poznati pokušaj da se izda latinska gramatika na hrvatskome jeziku” (str. 544).

Manuale ili Ručna knjižica (1744.) Josipa Bedekovića naslov je rada koji tematizira još jednoga pavlina. Osim genealoško-biografskih podataka o Josipu Bedekoviću (1688. – 1760.), autor donosi i osnovne podatke o *Ručnoj knjižici* koju je Bedeković preveo s latinskoga na kajkavski književni jezik. Kao osobitost Jembrih ističe da je, pored stilističkoga značaja, djelo važno i u prozodijskome smislu jer je akcentuirano. U članku se nalaze ulomci iz djela, ali i anekdni rječnik: riječ je o abecednome rječniku kojima je polazni stupac hrvatska riječ, slijedi u zagradama izvorni zapis riječi, a potom latinska istovrijednica.

Knjižica od 16 stranica za koju Jembrih smatra da je unikat tema je članka pod naslovom *Parizanin pri Horvateh ili Pokazanje načina za pomenjšati beteg vu poplavaneh hižah*. Sadržajno je knjižica bila od velike pomoći za dezinfekciju prostora nakon poplave, no s jezičnoga gledišta još jednom svjedoči da je *horvacki* jezik bio jedini koji je mogao hrvatskomu kajkavskomu čovjeku približiti napredak u mnogim znanostima i područjima života. Budući da tekst dosada

nije bio dostupan javnosti, Jembrih ga u knjizi donosi u suvremenoj latiničnoj transkripciji. Na kraju članka nalaze se i grafijske osobitosti teksta.

Prva tiskana hrvatskokajkavska gramatika iz 1783. godine naslovljena *Einleitung zur kroatischen Sprachlehre für Teutsche / Uvod u horvatsku slovniciu za Nijemce*, namijenjena Nijemcima u trima hrvatskim županijama, tema je članka koji nosi naslov *Prva hrvatskokajkavska tiskana gramatika (1783.)*. Nakon kraćih podataka o Ignaciju Szentmártonyju starijemu (1718. – 1793.) i mlađemu (1743. – 1806.), pretpostavljenim autorima nepotpisane gramatike, donose se dokazi koji govore u prilog autorstvu mlađega Szentmártonyja. O gramatici pisanoj goticom i njemačkim metajezikom Jembrih donosi kraći osvrt na njezin prvi dio te predočuje pregled sadržaja cijele gramatike.

U članku *Rukopis knjige Pastir iščuči ovcu pogublenu (1794.)* Gregura Kapucina Jembrih u cijelosti donosi tekst dosad nepoznat široj javnosti u prijepisu suvremenom latinicom. Riječ je o rukopisu prve verzije epske religiozne poeme iz 1794. *Pastir iščuči ovcu pogublenu* nakon koje je tiskana godinu kasnije redigirana verzija naslovljena *Nebeski pastir pogublenu ovcu išče* autora Gregura Kapucina. U odabranim su primjerima predočene razlike između rukopisa i tiskane knjige.

Djelo Jurja Dijanića i Antona Vranića kao odraz prosvjetiteljstva u kajkavskoj dječjoj književnosti naslov je članka koji se bavi njemačkim predlošcima i hrvatskim prijevodima obojice autora. Juraj Dijanić (1753. – 1799.) svoj tekst preveo je iz njemačkoga časopisa *Der Kinderfreund* (1775.) Christiana Feliksa Weißeä (1726. -1804.) u kojem se nalazi i dječja šalnoigra *Der Geburtstag ein kleines Lustspiel für Kinder*. S pravom je zamijetio Joža Skok, koji reče da **prijevodom igrokaza *Narođeni dan* “započinje ne samo i hrvatska dramska književnost za djecu, nego i dječja hrvatska književnost uopće”** (str. 632). Jembrih napominje da je Vranićev prijevod s njemačkoga *Mlajši Robinzon* (1779./1780.), autora Johanna Heinricha Campea (1746. – 1818.) kao što je Vranić u naslovu i naveo. Campe je preradio i prilagodio Defoeova Robinzona Kruza (Robinson Crusoe) za djecu, zato ga je i naslovio: *Robinzon der Jüngere – Mlajši Robinzon* kod Vranića. Taj prijevod na kajkavski zauzima važno mjesto u hrvatskom jezikoslovlju i književnosti, kao i spomenuti Dijanićev igrokaz.

U članku *Tragom kajkavskoga kulturnoga i književnog nasljeđa znamenitih pl. Patačića* autor donosi ulomke iz *Pridavka* kajkavske *Kronike* gdje se na više mjesta spominju Patačići. Autor zatim donosi i važnije podatke iz života Baltazara III. Patačića, Aleksandra Patačića, Adama Patačića, Katarine Patačić, Eleonore Patačić, kao i o nekim njihovim djelima, među ostalim i o Patačićevu rukopisnom rječniku (*Dictionarium latino-illyricum et germanicum*) izrađenu u drugoj polovici 18. stoljeća koji na svojih 1146 stranica folio formata svjedoči o njegovoj

zauzetosti za hrvatski jezik. Spomenimo da je Ljudevit Jonke svoj doktorat izradio upravo na Patačićevu spomenutom rukopisnom rječniku.

Najopsežnije poglavlje knjige zaokružuje rad *Kotoribski protokoli* – dragocjeni izvor za gospodarsku povijest Međimurja 18. stoljeća. Riječ je o zapisima nastalima u razdoblju od 1724. do 1804. godine rukom različitih autora i različita sadržaja. Donoseći ulomke iz navedenih zapisa Jembrih napominje kako su zapisi zrcalo života Szaladske županije i pokazatelj administrativnoga funkcioniranja u 18. stoljeću jednoga trgovišta, Kotoribe, u kojem različite dužnosti obnašaju domaći ljudi koje su dužnosti bile točno zapisivanjem određene u spomenutom Protokolu pisanom kajkavskim administrativnim stilom. Isti su *Protokoli* objavljeni u pretisku i transkripciji 2017. što ih je priredio i opširnim pogovorom popratio Alojz Jembrih.

Pretposljednja je cjelina Jembrihove knjige *19. stoljeće* koja sadržava niz od petnaest radova. Otvara je rad pod naslovom *Prvi hrvatskokajkavski suvremeni pravopis* Naputchenye za horvatzki prav chteti i pizati (1808.). Stavivši spomenuti pravopis u povijesne okvire i imajući na umu da je *Ratio educationis* (1777.) prethodio nastanku pravopisa, jasno je da pred hrvatskim prosvjetiteljima nije bio lak zadatak. Spomenuti je pravopis bio namijenjen seoskim školama u Hrvatskom orsagu, dakle, rekli bismo u Zagrebačkoj biskupiji, za učenje hrvatskoga jezika kajkavske osnovice. Osim grafijskih osobitosti, Jembrih izdvaja i važne činjenice na razini sadržaja. Prilogom je Jembrih htio još jednom dokazati i pokazati da je hrvatskokajkavski jezik bio standardni jezik (str. 736).

Istome vremenskome nizu pridružen je i rad naslovljen *Prvi cjeloviti kajkavski Novi zavjet*. Riječ je o rukopisu koji se čuva u Metropolitanskoj knjižnici Zagrebačke biskupije i sadržava 521 stranicu teksta. Jembrih u tekstu **govori o prvom cjelovitom prijevodu Novog zavjeta koji je preveo Ivan Rupert Gusić s latinskoga na kajkavski književni jezik i koji je prvi put tiskan 2018.** Budući da je to pogovor prvom izdanju toga prijevoda koji je Jembrih priredio u suvremenoj latiničnoj transkripciji, i u tom tekstu predočene su jezične osobitosti prijevoda i slovopisne značajke, a članak uokviruje kratak osvrt na djelatnost zagrebačkoga biskupa Maksimilijana Vrhovca kojemu je prijevod posvećen. Na kraju je popis relevantne literature kao i kod većine svih predočenih radova u knjizi.

Vocabularium croatico germanicum kroatisch-deutsches Wörterbuch (1815.) naslov je idućega rada, a ujedno i rječnika tiskanoga u 19. stoljeću. Autor smatra da je rječnik nastao kao reakcija na onodobnu mađarizaciju i hrvatsku politiku koja se okretala prema **Bečkome** dvoru. Namjena je rječnika učenje njemačkoga jezika. Polazni je stupac hrvatski, a potom slijedi njemački ekvivalent u desnome stupcu. Osim što nalazimo podatak da rječnik sadržava 1354 hrvatske riječi te 112 konverzacijskih rečenica, Jembrih nam donosi podatke o grafiji, primjere iz

rječnika gdje se vidi da su riječi u rječniku poredane u leksičke grozdove, ali i primjere iz konverzacijskih rečenica.

Rad pod naslovom *Mihanovićeve* Reč domovini od hasnovitosti pisanja vu domorodnom jeziku (1815.) sintetizira dosadašnja autorova saznanja o Antunu Mihanoviću poznatomu u hrvatskoj povijesti kao autoru teksta današnje himne. Jembrih osim toga analizira Mihanovićev tekst ističući njegovu povijesnu vrijednost; pokazuje također Mihanovićev interes za sanskrt te prikazuje njegov rad iz 1823. objavljen u jednom časopisu, također, u Beču. Na kraju Jembrih opovrgava (čak i nedavno javno izrečenu) tvrdnju da je Mihanović „proučavao romski jezik”.

Udžbenik Tomaša Mikloušića tema je članka pod naslovom *Gramatičko nazivlje i leksička polivalencija u Mikloušićevu Syllabusu* (1817.). Motiv za nastanak teksta bila je 250. obljetnica Mikloušićeva rođenja. *Syllabus* obuhvaća 224 stranice, a želeći dočarati čitatelju dio kajkavskoga leksičkoga bogatstva, Jembrih donosi ulomke iz spomenutoga udžbenika te napominje kako Mikloušić latinskoj riječi dodaje više hrvatskih značenja. Rad pokazuje i Mikloušićev velik doprinos usustavljanju hrvatskoga gramatičkoga nazivlja.

Mikloušićevo doba karakterizira višejezičnost u tadašnjim trima županijama pa se razlikuju *horvatski*, njemački, latinski i mađarski prema svojem statusu i uporabnoj funkciji. Kao reakcija na takvo jezično stanje nastaje među ostalim Mikloušićevo djelo o kojem se raspravlja u radu *Tomaš Mikloušić i njegov Izbor vsakoverztnih dugovanj* (1821.). Pored ulomaka iz spomenutoga djela i kraće analize slovopisnih, jezičnih i sadržajnih osobitosti, Jembrih ističe da je vrijednost Mikloušićeva *Izbora* upravo u izdizanju iz regionalnih okvira jer predočuje hrvatske pisce (dubrovačke, slavonske, kajkavske) po stoljećima počevši s 14. stoljećem do svojega vremena 1821. godine. Mikloušćev *Izbor* Jembrih je priredio za pretpisak s opširnim pogovorom 2009., u izdanju *Kajkaviane*, Donja Stubica.

Jembrih u članku *Uz prvi povijesni kajkavski roman* Tri prijatelja iz Novoga Zrina ili Događaji hrvatskoga bana Nikole VII. Zrinskoga tematizira prvi kajkavski povijesni roman. Iz članka doznajemo da je roman Juraj Pavlinić preveo s mađarskoga na hrvatski, kao i da ga je Tomaš Mikloušić jezično popravio. Knjiga je tiskana 1833., dok Pavlinićev predgovor datira iz 1823. Prevoditeljski je izvor prvoga kajkavskoga romana prvotisak njemačkoga romana *Jodocka von Ilgendorf oder die drei Freunde von Serinwar. Ein Roman aus den Zeiten Nicolaus Zrini Banus von Kroatien* (Beč, 1799.) čiji je autor Ignac Aurelije Fessler (1756. – 1839.). Osim povijesnoga okvira, Jembrih donosi slovopisne i jezične značajke, kao i sadržaj romana, a kraj članka rezerviran je za povijesne osobe, mjesta i događaje vezane uz roman s osobitim naglaskom na Nikolu VII. Zrinskog pri čem se donosi i osvrt na njemački izvorni roman i kajkavski prijevod u odno-

su na suvremeni hrvatski prijevod koji je objavljen u izdanju Matice hrvatske u Čakovcu 2022. a priredio ga je upravo Jembrih koji je u transkripciji suvremenom latinicom dodao i Mikluošićevo izdanje iz 1833.

U radu pod naslovom *Josip Đurkovečki i njegovo djelo* autor donosi pregled pastoralno-katehetskih djela Josipa Đurkovečkoga. Od zanimljivosti Jembrih izdvaja da Đurkovečki napušta dotadašnja kajkavska rješenja <cz>, <sz> i <s> te prihvaća slavonska grafijska rješenja <c>, <s>, <sh> za foneme /c/, /s/ i /š/, no ne prihvaća pritom slavonsko <x> za /ž/ te predlaže *kukasto* <ʃ>. Što se tiče njegove dvojezične gramatike *Jezičnica horvatsko-slavinska* (1826.), Đurkovečki nasljeđuje prethodnike iz 18. stoljeća (Ivana Vitkovića, Ignacija Szentmártonyja, Josipa Ernesta Matijevića, Antuna Rajspa i Franju Korniga). Jembrih donosi i obilježja kajkavskoga morfološkog sustava u gramatici, ali zamjećuje i pokoji štokavizam na glasovnoj i morfološkoj razini. Nakon ulomaka iz gramatike, autor napominje da je Đurkovečki preteča Gaju i ilircima (str. 915).

Istomu tematskome nizu pripada i rad naslovljen *Josip Đurkovečki i njegov Izvod Navukov...* Riječ je o prvome tiskanom djelu spomenutoga svećenika iz 1819. godine katehetskoga sadržaja. Osim sadržajnih, autor proučava slovopisna obilježja, neke morfološke osobitosti te tiskarske pogreške u navedenom djelu.

Jakob Lovrenčić (1787. – 1842.) kajkavski je pisac prve polovice 19. stoljeća, a njegovim se djelima bavi rad pod naslovom *Lovrenčićev Adolf iliti Kakvi su ljudi* (1833.). Riječ je o „socijalnom romanu”, o „romanu u pismima”, a neki ga proučavatelji nazivaju i „našom prvom novelom” (str. 948). Roman sadržava 12 pisama, 7 životnih priča, 3 pouke i 26 dnevničkih zapisa, kako navodi Jembrih, te ga stoga smatra modelom prvoga odgojnog romana (možda i dječjega) nastaloga pod utjecajem Eckartshausenovih djela i u duhu prosvjetiteljstva 18. stoljeća. Spomenimo da je Jembrih taj Lovrenčićev romam priredio za tisak u suvremenoj latiničnoj transkripciji u izdanju izdavačke kuće Disput, Zagreb 2002.

Jembrihov rad *Kak človek med ljudmi srečen more biti* predstavlja knjigu indijske mudrosti u kajkavskoj književnosti. Krajem 18. i početkom 19. stoljeća u Zagrebu boravi austrijski diplomat i orijentalist Franz von Dombay koji objavljuje na njemačkom djela srodne tematike što će za posljedicu imati prvi prijevod knjige indijske mudrosti na kajkavski bogoslova zagrebačkoga sjemeništa Josipa Marića (1807. – 1883.). Jembrih u radu predočava nekoliko dijelova iz knjige, kao i transkripciju dijela s glosarijem.

Pišući o kajkavskim književnicima 19. stoljeća, Jembrih se dotiče i Ignaca Kristijanovića (1796. – 1884.) u članku *Ignac Kristijanović i njegovo mjesto u kajkavskom književno-jezičnom krugu 19. stoljeća*. Nećak Tomaša Mikluošića, Ignac Kristijanović, iza sebe ima bogat opus koji obuhvaća 14 djela, a autor napominje da ih se čak sedam našlo u izvorima pri izradi *Rječnika hrvatskoga kajkavskoga*

književnog jezika, što govori o njegovu mjestu u kajkavskoj književnosti.

Jembrih smatra važnim spomenuti i Ivana Krizmanića (1766. – 1852.), iako ga mnogi povijesni pregledi književnosti ne spominju, odavši mu počast radom *Rukopisni opus Ivana Krizmanića u kroatističkim istraživanjima 20. i 21. stoljeća*. Pored važnijih činjenica iz života svećenika Krizmanića, autor nam predoduje i važnije podatke o Krizmanićevim književnim rukopisnim djelima, kao i o njegovim prijevodima naglasivši da je objavljivanjem Krizmanićeva prijevoda Miltonova epa *Raj zgubljen* u suvremenoj latiničnoj transkripciji, **tiskan prvi put** 2005. godine, čitatelj dobio u ruke prvi prozni prijevod uopće u svjetskoj književnosti. Ta se činjenica u dosadašnjim povijestima hrvatske književnosti uopće ne ističe, što nije za pohvalu.

Radom naslovljenim *O Matiji Smodeku (1808. – 1881.) iznova* Jembrih želi izvući Smodeka iz sjene **zaborava**, donoseći pritom Smodekov govor koji se danas čuva u NSK, a koji je izrekao za vrijeme svojega nastupnog predavanja šk. god. 1832./'33. Naglašavajući njegovu zauzetost oko proučavanja kajkavskoga književnog jezika u kontekstu ilirskoga preporoda, napominje kako je Smodek radio na očuvanju hrvatskoga jezika u doba kad je to bilo najpotrebnije.

Cjelinu 19. stoljeće zaključuje rad naslovljen *Tomaš Goričanec i kajkavski ep o sisačkoj pobjedi (1593.) u hrvatskoj književnosti*. Motiv za nastanak rada bio je 200. godišnjica rođenja autora najznačajnijega kajkavskoga spjeva. Tomaš Goričanec (1815. – 1837.) rodom je iz Male Subotice u Međimurju, pisac je 19. stoljeća. Žaleći se na zaboravljenost spomenutoga kajkavskoga pisca, Jembrih napominje da Goričanec do danas nije našao svoje adekvatno mjesto u hrvatskoj književnosti. Spjev *Opseđenje i pobjeđivanje sisečki* (tiskan 1837.) u svojih 1420 trohejskih deseteraca objavljen je u pretisku 2018. godine, a autor napominje kako bi trebao naći svoje mjesto i u školskim udžbenicima jer je to prvi spjev s hrvatskom povijesnom pozadinom, pobjedom nad Turcima 1593. kod Siska.

Knjigu uokviruje, kako i Jembrih u *Proslovu* kaže, cjelina pod naslovom *Actualia*. Prvi je u nizu rad *Život horvatskoga jezika u 19. stoljeću* u kojem Jembrih predoduje kajkavski književni kontinuitet u 19. stoljeću, ali i samu borbu za povijesni, kulturni i jezični hrvatski identitet dotičući se i borbe Međimuraca protiv mađarskoga okupatora koji je htio zagušiti nacionalnu svijest, kako naglašava i recenzent prof. emer. Stjepan Hranjec (str. 1127).

Želeći podsjetiti širu čitateljsku javnost da su se početci kajkavskoga recitalnoga pjesništva, koji su se počeli javljati u javnosti početkom 70-ih godina 20. stoljeća prvo u Sv. Ivanu Zelini, inaugurirali osnutkom i radom Grupe KAJ, Jembrih objavljuje članak naslovljen *Začetci recitalnoga kajkavskoga pjesništva*. U članku se predoduje dokument koji svjedoči da je Stjepan Draganić (1923. – 1983.) preteča recitalne kajkavske poezije koja datira s početaka 70-ih godina 20. stoljeća, a

autor još jednom naglašava kako su recitali kajkavske poezije živo svjedočanstvo identiteta hrvatskoga jezika i digniteta kajkavske riječi.

Od iznimne je važnosti Jembrihov tekst *Uz međunarodni ISO 639-3 kôd Kjv za kajkavski književni jezik* kojim autor opovrgava da dobiveni kôd za povijesni kajkavski književni jezik predstavlja isključenje kajkavskoga jezika iz hrvatskoga jezičnoga korpusa, kako to neki **danas** misle, napominjući da je posve nepotrebno uz naziv dodavati pridjev *hrvatski* jer je posve razumljivo na koji se geografski prostor misli u RH. Jednako tako Jembrih naglašava da se, kada se govori o kajkavskoj književnosti, ne može govoriti o kajkavskome narječju u dijalektološkom smislu, već se misli na književni normirani i polifunkcionalni jezik koji se u prvim tiskanim knjigama u 16. st. zvao *slovenski*, a od druge polovice 17. stoljeća *horvatski*.

Rad naslovljen *Svijest o hrvatskoj kajkavštini danas* tematski obrađuje uzroke pomanjkanja ili nestanka historijske svijesti o kajkavštini čiji početak autor vidi u razdoblju ilirskoga pokreta, a povijesne okolnosti pritom su, nažalost, išle tomu u prilog pa se u doba Države (a potom i Kraljevine) SHS te Kraljevine Jugoslavije štokavska hegemonizacija sve više učvršćivala u Hrvatskoj. Jembrih zaključno ističe i pohvaljuje rad različitih kulturnih udruga kao što su *Kajkavsko spravišće*, *Kajkaviana* i Hrvatska udruga *Muži zagorskoga srca* koje donose nadu u budućnost hrvatske kajkavštine.

Treba li nam danas sveobuhvatna povijest kajkavske književnosti? rad je koji zaključuje posljednje poglavlje (*Actualia*), ali i Jembrihovu knjigu. U njemu se donose, prema autorovu mišljenju, temelji za pisanje povijesti kajkavske književnosti kojima smatra katalog izložbe *Kajkaviana croatica – Hrvatska kajkavska riječ* (1996.). Osim toga, autor napominje kako bi u RH bilo korisno **uvesti predmet u nastavu hrvatskoga jezika kojim bi se osvjetljavale spoznaje o vrijednosti kajkavštine, jezika i književnosti**, a u tekstu se navode i prepreke na koje je *Kajkaviana* naišla pri ostvarivanju toga cilja. Kraj članka rezerviran je za (ne)namjerne propuste javnosti kojima se zanemaruje kajkavština i u suvremeno doba uz Jembrihovu napomenu o potrebi objavljivanja sveobuhvatne povijesti kajkavske književnosti i kajkavskoga jezika na hrvatskome i engleskome jeziku. Nakon odabranih tekstova u knjizi slijedi sažetak na hrvatskom i njemačkom jeziku, kao i kazalo imena.

Osim niza faksimila i naslovnica djela kojima autor čitatelju predočuje djelo i kontekst doba u kojemu je ono nastalo, knjizi je pridodan i niz fotografija iz autorovih bečkih studentskih i zagrebačkih radnih dana kojim se želi obilježiti 75. obljetnica Jembrihova života i rada, kao i opsežan autorov životopis s podacima iz njegova iznimno širokoga interdisciplinarnoga znanstveno-istraživačkoga četrdesetogodišnjega rada.

Nizom od pedesetak radova skupljenih (i već objavljenih) u posljednjih dvadeset godina, a pisanih za različite prigode, autor želi učiniti važne teme lakše dostupnima stručnoj i znanstvenoj znanosti, a „predstavlja sintezu autorova više-desetljetnoga istraživanja na više od 1100 stranica i njegovo je kapitalno djelo posvećeno kajkavskoj književnojezičnoj baštini”, kako kaže recenzent knjige prof. dr. sc. M. Grčević.

Budući da je kajkavština u 19. stoljeću društveno marginalizirana, Jembrihova knjiga **otima zaboravu i na svjetlo dana** donosi dio povijesti hrvatske književnosti i hrvatskoga jezika koji je više stoljeća bio nositeljem hrvatskoga identiteta. To je činjenica koju valja i danas i ubuduće respektirati.

I na kraju treba reći da je prijelom i grafičko oblikovanje knjige besprijekorno odradio Studio za umjetnost i dizajn Nikola Sinković u Oroslavju.

K A J – časopis za književnost, umjetnost, kulturu, i njegov nakladnik KAJKAVSKO SPRAVIŠĆE, društvo za širenje i unapređivanje znanosti i umjetnosti, Zagreb – u sklopu programa JEZIČNICA KAJKAVIANA – raspisuju:

20. NATJEČAJ ZA STRUČNE RADOVE / DIJALEKTOLOŠKU OBRADU I OPIS HRVATSKOKAJKAVSKIH ORGANSKIH IDIOMA (NEDOVOLJNO, ILI SASVIM NEISTRAŽENIH KAJKAVSKIH LOKALNIH GOVORA)

Natjecati se mogu svi, a prednost u natjecanju imaju mlađi istraživači (studenti, znanstveni novaci, poznavatelji i pisivači) žive kajkavske riječi s cjelokupnoga hrvatskokajkavskoga govornog područja.

Stručni rad - opsega najviše do 16 kartica u računalnom obliku (po mogućnosti i u pdf formatu), proreda 1,5 – primjerene znanstvene obrade (npr., fonetsko-fonološki opis / vokalizam, konsonantizam, akcentuacija; morfologija; sintaksa...) – uz sažetak, ključne riječi, bilješke i popis literature – valja poslati na **sljedeće e-mali adrese: kajkavsko.spravisce@zg.t-com.hr; bozica.kaj@gmail.com**

Natječaj je otvoren tijekom cijele godine; najuspjeliji radovi – prema prosudbi znanstvenoga povjerenstva – objavljuivat će se u časopisu Kaj.

Cilj je natječaja i programa Jezičnice kajkaviane poticanje znanstveno-istraživačkog rada, osobito mladih, u vrlo opsežnom, a nedovoljno istraženom, području kajkavske filologije.